

**Dorota Turska, Jolanta T.
Wilczyńska**

**Opracowanie Skali do Badania
Wartości Młodzieży SWM-12**

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 1, 37-45

1986

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Dorota Turska, Jolanta T. Wilczyńska
Instytut Psychologii UMCS w Lublinie

OPRACOWANIE SKALI DO BADANIA WARTOŚCI MŁODZIEŻY SWM - 12

Skala Wartości Młodzieży SWM - 12 powstała na użytek prac zespołu realizującego problem węzłowy 11;4 „Dynamika rozwoju struktury zdolności i jej wpływ na skuteczność procesu nauczania i wychowania młodzieży”. Żadne z polskich narzędzi badania wartości nie spełniało wymogów, jakie stawiał przed autorkami wyżej wymieniony temat, ze względu na cechy badanej populacji: wiek 12-18 lat, zróżnicowanie według stopnia zdolności ogólnych i specyficznych /artystyczne, matematyczne, humanistyczne/. Opisane w niniejszym artykule techniki do pomiaru wartości adaptowane ze źródeł obcych również nie mogły być zastosowane ze względu na specyfikę badań /różnice kulturowe i środowiskowe/. W tej sytuacji niezbędne było opracowanie własnego narzędzia badawczego, wynikającego z ogólnych koncepcji teoretycznych całego zespołu i przystosowanego do badań zaprezentowanej populacji.

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach obserwuje się w psychologii wzrost zainteresowania wartościami i procesem wartościowania z uwagi na funkcje, jakie czynniki te mogą spełniać w życiu człowieka. Dowiedziano, że dzięki nim mogą być zaspokajane potrzeby, podtrzymywane działania, że wartości pobudzają, orientują i wyznaczają cele wychowania, regulują strategię życia jednostek itp. /J. Kozielecki 1976, M. Debesse 1983, Cz. Matusewicz 1975 i in./. Najtrafniej ujmuje istotę funkcjonowania wartości J. Kozielecki /1976, s. 220/: „Psychologia jest w gruncie rzeczy nauką o

tym, jak ludzie postępują, aby osiągnąć określone wartości. Gdybyśmy pominieli to pojęcie, to nie umielibyśmy wyjaśnić motywacji ludzkiego działania, nie wiedzielibyśmy, dlaczego człowiek dąży do określonych celów". Wartości są zatem motywem działań ludzkich lub narzędziem oceny świata /M. Kozakiewicz. 1970, Z. Włodarski 1973, R. Dyoniziak 1965/. Wbudowane są w strukturę osobowości człowieka, stanowiąc dynamizujący ją element /J. Reykowski 1970/.

W toku życia człowiek tworzy strukturę wartości /hierarchię/, działającą jako mechanizm preferencji rzeczy i celów. Dzięki hierarchii wartości możliwe jest celowe zachowanie i systematyczne osiaganie cennych dla jednostki wyników.

Mimo że problematyką wartości zajmuje się kilka dziedzin naukowych /a może właśnie dlatego/ nie ma jednolitej definicji tego pojęcia. Co więcej, rozumienie wartości nawet w obrębie jednej dziedziny /np. w psychologii/ jest bardzo różne. Spotyka się ujęcie wartości jako cechy przedmiotów, sytuacji, mających szczególne znaczenie dla człowieka, „mogących wywoływać u tajone odpowiedzi jednostki" /R. Linton 1945/ oraz ujęcie krańcowo przeciwne - wartość jako wyobrażone przez jednostkę przeżycie psychiczne związane przez człowieka z zajściem w rzeczywistości stamu nagrody /K. Grzegorzczak, 1971/. Autorki bazują na definicji K. Grzegorzczaka, na podstawie której opracowano koncepcję konstrukcji narzędzia do pomiaru wartości.

Podobnie jak w przypadku definiowania pojęcia wartości, nie ma też zgodności co do klasyfikacji tej zmiennej oraz sposobu jej badania. Większość autorów technik badań wartości wyróżnia po kilkanaście /kilka/ grup wartości /W. Scott - 12, G. Allport i P. Vernon - 6, L. Gordon - 6, Ch. Morris - 13, Cz. Matuszewicz - 20/, /Cz. Matuszewicz 1975/. Ale są też przykłady bardzo prostego podziału wartości /M. Rokeach - 2, W.P. Tugarinow - 2, J. Shorr - 4/. Konstruktorzy narzędzi badających wiele grup wartości opierają się w większości na następujących wartościach: teoretyczne, ekonomiczne, estetyczne, społeczne, polityczne, religijne, intelektualne lub ich połączenia. Inni starają się znaleźć takie kryterium podziału, które umożliwiłoby rozłożenie wartości tylko np. na dwie grupy /wartości życia i kultury - W.P. Tugarinow, wartości ostateczne i instru-

mentalne - M. Rokeach.

Różne są też podejścia do sposobu ujawniania wartości przez badanych. Spotyka się tu trzy metody:

1. Badanie bezpośrednie - poprzez testowanie preferencji jednostki dla którejs z proponowanych przez badacza grup wartości /W. Scott, G. Allport i P. Vernor, J. Shorr, L. Gordon, I. Borzym/.

2. Badanie pośrednie - poprzez wnioskowanie o preferencji wartości na podstawie jawnych symptomów, nasyconych, zdaniem konstruktora, pewnymi wartościami /Ch. Morris, Kluckhohn i Strodtbeck, L. Wojciechowska/.

3. Metoda mieszana - łącząca obie wymienione /R. Acher i H. Świda/.

W psychologii polskiej zagadnienie wartości jest problemem od niedawna wprowadzonym na szerokie forum. Jeśli chodzi o piśmiennictwo, doczekaliśmy się tylko jednej monografii z tej dziedziny /Cz. Matuszewicz, 1975/. Spotyka się ostatnio coraz więcej opracowań i tłumaczeń z literatury obcej oraz prac polskich psychologów różnej specjalności, dla których tematyka wartości okazuje się niezbędną przy opracowywaniu np. zagadnień motywacji /J. Reykowski/, procesów podejmowania decyzji /J. Kozielecki/, czy tematów szeroko pojętej osobowości /K. Obuchowski, H. Świda, Z. Zaleski/. Powstają polskie narzędzia do pomiaru wartości. Jest to fakt znamieny, gdyż badania psychologów zachodnich wykazały, że hierarchia wartości jest zmienna, a jednym z czynników mogących różnicować strukturę wartości ludzkich są wpływy kultury i społeczeństwa. Do najbardziej znanych polskich technik pomiaru wartości zaliczyć należy: TWMM Matuszewicza, skalę wartości Acher i skalę wartości Zaleskiego.

2. Koncepcja teoretyczna narzędzia SWM - 12

Autorki, opierając się na koncepcji wartości K. Grzegorzycy /1971/, założyły, że reprezentacja wartości w świadomości człowieka jest związana z wyobrażeniem jej oceny społecznej. Preferowanie zatem pewnych wartości /bądź niecenienie innych/ jest automatycznie kojarzone z informacją zwrotną ze strony grupy społecznej, dającą jednostce możliwość poznania, w jakim sto-

nię ona sama jest dla społeczeństwa wartościowa. Mówiąc inaczej - element wartości łączony jest w świadomości z elementem aprobaty lub dezaprobaty społecznej - pośrednio dla wartości, bezpośrednio zaś dla jednostki preferującej daną wartość. Ocena społeczna jest właśnie odczuciem „stanu nagrody”, o którym mówi w definicji wartości K. Grzegorzczak. Nie do uniknięcia jest zatem przy konstrukcji narzędzia pomiaru wpływ aprobaty /dezaprobaty/ społecznej. Jedyne, co można w tej sytuacji uczynić, aby nie utożsamić reprezentacji wartości z reprezentacją potrzeby aprobaty społecznej - to kontrolować tę drugą zmienną.

3. Etapy konstrukcji SWM - 12

Pierwszym krokiem w konstrukcji SWM - 12 był wybór kategorii wartości charakteryzujących populację wyselekcjonowaną do badań zespołu 11;4. Zdecydowano, iż preferencja wartości powinna przede wszystkim różnicować badanych w zależności od przejawianego poziomu zdolności /wysoki, niski/. Na podstawie przeglądu literatury dotyczącej osobowości ludzi zdolnych i twórczych wybrano te cechy, które pojawiły się przynajmniej w dwóch rozprawach. Cechy te zostały przetransponowane na język wartości.

Przygotowano wstępny zestaw 12 grup wartości. W skład każdej kategorii wchodziło 12 twierdzeń¹. Tak opracowaną pulę przedstawiono 10 psychologom z kilkunastoletnim stażem. Zadanie ich polegało na wyborze tylko tych pozycji, które najlepiej opisują daną wartość. Sędziowie nie otrzymali definicji poszczególnych grup wartości, gdyż znaczenie pojęcia wartość /np. kreacja/ było przez nich dedukowane na podstawie zestawu zaprezentowanych w danej grupie twierdzeń. Ścisłe zdefiniowanie 12 grup wartości nastąpiło po eliminacji twierdzeń słabo określających daną kategorię. Wartości w SWM - 12 rozumiane są następująco:

1. Kreacja - odczucie potrzeby wypowiedziania się za pomocą różnorodnych form w sposób społecznie aprobowany.
2. Wartości materialne - przeżycie przez jednostkę stanu zadowolenia z gromadzenia dóbr i ich posiadania.
3. Wartości poznawcze - zadowolenie wynikające z różnych form aktywności umysłowej.

4. Wartości estetyczne - przyjemność z kontemplacji i tworzenia piękna, harmonii świata, rzeczy i idei.

5. Konformizm - przeżywanie stanu równowagi psychicznej wynikającej z zachowań niesprzecznych z tym, co nakazują normy społeczne.

6. Wartości osiągnięć - zadowolenie z sukcesów.

7. Tolerancja - pozytywny stosunek do odmienności innych.

8. Lojalność wobec siebie - zadowolenie wynikające z akceptacji siebie.

9. Wartości perfekcjonistyczne - satysfakcja płynąca z nie-naganności własnych poczynań, dążenie w kierunku stałego samodoskonalenia.

10. Uczciwość wobec innych - zadowolenie płynące z pełnego szacunku dla innych i wierności wobec zasad współżycia.

11. Wartości prospołeczne - satysfakcja z działań na rzecz innych.

12. Niezależność - przyjemność wynikająca z odwagi „bycia sobą”.

Po ocenie sędziów kompetentnych wyselekcjonowano pozycje, które uzyskały wskaźnik wyborów większy niż 0,7. Pozycje takich było po 6 w ramach każdej kategorii wartości. W ten sposób wyłoniła się wersja narzędzia, którą poddano analizie psychometrycznej.

4. Ostateczna wersja SWM - 12

Materiał testowy składa się z 72 twierdzeń, pogrupowanych w 12 skal wartości zawierających po 6 pozycji. Badany ma za zadanie określić, w jakim stopniu treść danego twierdzenia jest dla niego istotna. Ponieważ ważkim problemem jest uchwycenie nasilenia w wyborze poszczególnych wartości, zaproponowano 5-kategorialny system odpowiedzi. Treść każdego twierdzenia jest więc rozpatrywana na następującym kontinuum: „zupełnie sobie nie cenię” /1 pkt./, „nie cenię sobie” /2 pkt./, „jest mi obojętne” /3 pkt./, „cenię sobie” /4 pkt./, „bardzo sobie cenię” /5 pkt./. Test opracowany jest w formie 8 stronicowej „książeczki”. Poszczególne pozycje rozmieszczone są w sposób przemieszany, tak że na każdej z 6 stron właściwego ze-

stawu testowego znajduje się 12 twierdzeń, po jednym z każdej grupy wartości. Ponadto twierdzenia są umieszczone w innej kolejności na każdej stronie. Zabieg taki ma na celu przeciwdziałanie ewentualności wykrycia „klucza” przez badanego.

5. Analiza psychometryczna

a/ rzetelność SWM - 12

Rzetelność SWM sprawdzono za pomocą techniki powtórnego testowania /J. Brzeziński, 1976/. Ta metoda estymacji jest przydatna szczególnie wtedy, gdy chcemy mierzyć cechy stałe, a preferowane wartości uważa się za cechy względnie stałe na danym poziomie wieku.

Rozpiętość współczynników stabilności bezwzględnej dla 62 badanych /12-18 lat/ wynosi $r = 0,95 - 0,99^2$. Są to wysoce zadowalające wskaźniki rzetelności SWM, co pozwala przypuszczać, że wyniki badania preferencji wartości nie będą podlegały losowym fluktuacjom w czasie dla danego poziomu wieku.

b/ analiza trafności SWM - 12

Za test wewnętrznie trafny uważa się taki, który odpowiada koncepcji założonej przez konstruktora. Ocena trafności wewnętrznej polega, jak pisze J. Kostrzewski /1970, s. 20/, na logicznej analizie twierdzeń z punktu widzenia, czy test mierzy te rodzaje zmiennych, które ma mierzyć. Ten rodzaj trafności ustalono, odwołując się do opinii sędziów kompetentnych. Natomiast trafność teoretyczną analizowano przy użyciu metody korelacji SWM - 12 z innym narzędziem. Do omawianego celu wybrano skalę wartości Z. Zaleskiego ze względu na podobne grupy wartości, jakie oba narzędzia mierzą. W analizie przyjęto założenie, iż grupy wartości SWM oraz skali Zaleskiego, mierzące podobne wartości, powinny korelować ze sobą pozytywnie.

Obliczono współczynniki korelacji rang Spearmana /A. Góralski 1976, s. 41/, dla następujących grup wartości z obu testów: w. materialne $r_s = 0,66$; w. poznawcze $r_s = 0,57$; w. estetyczne $r_s = 0,68$; w. osiągnięć $r_s = 0,78$; w. prospołeczne $r_s = 0,51$ oraz niezależność $r_s = 0,75$. Zgodnie z kolejnym założeniem, dotyczącym negatywnej współzależności skal o charakterze przeciw-

stawnym z obu testów, obliczono siłę związku między grupą wartości konformistycznych /SWM/ a niezależnością /skala Zaleskiego/. Otrzymano słabą, aczkolwiek ujemną korelację $r_S = -0,19/$

Przedstawione powyżej wyniki dotychczasowych badań pozwalają stwierdzić, że SWM - 12 jest trafnym narzędziem do pomiaru preferencji wartości u młodzieży. Opracowano też zbiorcze normy stenowe, obejmujące całą populację badanych osób, bez zróżnicowania ze względu na płeć i wiek.

6. Podatność SWM - 12 na zmienną aprobaty społecznej

Powszechnie wiadomo, iż pozycje kwestionariuszy osobowości /a, za taki można uznać również narzędzie prezentowane w niniejszej pracy/ są w pewnym stopniu podatne na zmienną aprobaty społecznej. Ponadto SWM - 12 jako metoda badania wartości, co do których istnieje ugruntowane potocznie przekonanie, które z nich są „dobrze widziane”, a które nie - może okazać się szczególnie obciążona deformującym wpływem tej zmiennej. Innymi słowy - zaistniało podejrzenie, że zmienna aprobaty społecznej silnie powiązana jest z ogólną treścią twierdzeń tego narzędzia, tym bardziej że autorki przyjęły koncepcję wartości K. Grzegorzcyka. Zastosowano wprawdzie standardowe metody zapobiegania tego rodzaju zakłóceniom w odpowiedziach badanych, tj.:

1. umieszczanie w instrukcji apelu o udzielanie szczerej i prawdziwej odpowiedzi oraz 2. zapewnienie badanego o zachowaniu dyskrecji, jednakże nadal istniała obawa, iż sposoby te okazały się niewystarczające. Dlatego też zastosowano 2-etapową procedurę badawczą, polegającą na wypełnieniu przez 36 badanych kwestionariusza zgodnie z instrukcją nakazującą przedstawienie się w jak najbardziej korzystnym świetle /dysymulacja/ oraz w niekorzystnym świetle /symulacja/.

W wyniku analizy psychometrycznej okazało się, że różnice we wszystkich parach średnich dla każdej grupy wartości mierzone testem istotności t są statystycznie istotne dla $\alpha = 0,01$. W sytuacji takiej zaleca się łączne stosowanie SWM - 12 z dowolną skalą aprobaty społecznej. Autorki polecają Kwestionariusz Aprobaty Społecznej /KAS/ R.Ł. Drwala i J.T. Wilczyńskiej /1980/. KAS może być stosowany jako skala kontrolna, której fun-

kcja byłaby podobna do tej, jaką pełnią skale L, F, K z inwentarza MMPI. Osoby, które otrzymałyby wynik w KAS-ie, wskazujący na tendencję do kierowania się czynnikiem aprobaty społecznej, należałoby odrzucić. Zabieg taki jest - zdaniem autorek - lepszym rozwiązaniem niż przemilczanie niewątpliwego problemu obciążenia badania wartości wpływem zmiennej aprobaty społecznej.

Przypisy

- ¹ Zgodnie z ogólnie przyjętymi w psychometrii zaleceniami, materiał prezentowany do oceny sędziów kompetentnych jest od 50 do 100% obszerniejszy niż przewidywana liczebność pozycji testu /zob. np. W.S. Kowalski 1982, s. 11/.
- ² W obliczeniach zastosowano r - Pearsona, gdyż nie zaobserwowano dużej rozbieżności średnich i wariancji z testu i retestu /M. Choynowski 1971, s. 95-96/.

Bibliografia

- BORZYM I., Warunki wychowania w rodzinach uczniów różniących się poziomem zdolności i postępów w nauce, Materiały do nauczania psychologii, t. 10, Warszawa, w druku.
- BRZEZIŃSKI J., Etapy konstruowania kwestionariusza osobowości, w: Sanocki W., Kwestionariusze osobowości w psychologii, wyd. 3, Warszawa PWN 1980.
- CHOYNOWSKI M., Podstawy i zastosowanie teorii rzetelności testów psychologicznych, w: Problemy psychologii matematycznej, pod red. J. Kozieleckiego, Warszawa PWN 1971.
- DEBESSE M., Etapy wychowania, Warszawa PWN 1983.
- DRWAŁ R.Ł., WILCZYŃSKA J.T., Opracowanie Kwestionariusza Aprobaty Społecznej, „Przegląd Psychologiczny” 1980, t. 23, nr 3.
- DYONIZIAK R., Młodzieżowa „podkultura”, Warszawa WP 1965.
- GORAŁSKI A., Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii, wyd. 2, Warszawa PWN 1976.

- GRZEGORCZYK K., Pojęcie wartości w antropologii kulturowej, „Studia Socjologiczne” 1971, nr 2.
- HORNOWSKI B., Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych, Warszawa WSiP 1978.
- JAWOROWSKA A., Twórczość i inteligencja w świetle poglądów Liama Hudsona, Materiały do nauczania psychologii, pod red. L. Wołoszynowej, ser. 2, t. 8, Warszawa PWN 1979.
- KOSTRZEWSKI J., Wprowadzenie do skali inteligencji D. Wechslera dla dzieci od 5 do 15 lat, Warszawa-Łódź PTHP 1970.
- KOWALSKI W.S., Metoda kwestionariuszowa w badaniach psychologicznych środowiska rodzinnego, Lublin Wydawnictwo Annales 1982.
- KOZAKIEWICZ M., Paradoxy młodzieżowe, Warszawa KiW 1970.
- KOZIELECKI J., Koncepcje psychologiczne człowieka, Warszawa PIW 1976.
- LINTON R., The Cultural Background of Personality, London 1945.
- MATUSEWICZ CZ., Psychologia wartości, Warszawa PWN 1975.
- Młodzież a wartości, pod red. H. Świdy, Warszawa WSiP 1979.
- OBUCHOWSKI K., Psychologia dążeń ludzkich, Warszawa PWN 1965.
- REYKOWSKI J., Z zagadnień psychologii motywacji, Warszawa PZWS 1970.
- ROZET I., Psychologia fantazji, Warszawa PWN 1982.
- STRZAŁECKI A., Wybrane zagadnienia psychologii twórczości, Warszawa PWN 1969.
- WŁODARSKI Z., Spór o młodzież, Warszawa NK 1973.
- WOJCIECHOWSKA L., Metoda badania wartości realizowanych przez matkę w oddziaływaniach na dziecko, Instytut Psychologii UW, maszynopis.
- ZALESKI Z., System wartości a podejmowanie ryzyka, „Roczniki Filozoficzne” 1978, nr 4.
- ZALESKI Z., Stan cywilny a ocena wartości, „Przegląd Psychologiczny” 1979, nr 4.
- ZIELIŃSKI Z., Tablice statystyczne, Warszawa PWN 1972.